

۱۳۲۴۲۲۶ تاریخ

تاریخ

رویکرد تاریخی نشانه‌شناسی

در موزه آرامگاه‌های معاصر ایران

مؤلف:

مهندس بهاره مذهب

www.ketab.ir

سرشناسه	: مذهب، بهاره، ۱۳۶۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: رویکرد تاریخی نشانه‌شناسی در موزه آرامگاه‌های معاصر ایران / مولف : مهندس بهاره مذهب.
مشخصات نشر	: قزوین: مهرگان دانش: سایه گستر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۰ ص: جدول .
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۷۸-۷۳-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: نشانه‌شناسی و معماری — ایران
موضوع	: معماری موزه — ایران
موضوع	: آرامگاه‌ها — ایران
رده بندی کنگره	: ۲۵۴۳/۱۸ ن/ ۱۳۹۳۵ م۴
رده بندی دیویی	: ۷۲۰/۴۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۴۱

رویکرد تاریخی نشانه‌شناسی در موزه آرامگاه‌های معاصر ایران

مؤلف: مهندس بهاره مذهب

صفحه‌آرا و طراح جلد: مهندس بهاره مذهب

• ناشر: مهرگان دانش - ناشر همکار: سایه گستر

• نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۳

• قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

• شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

• چاپ و صحافی: فحوای دانش

• شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۷۸-۷۳-۰

فهرست مطالب

عنوان / مؤلف

۱ پیشگفتار / بهاره منذهب

۳ فصل اول (کلیات پژوهش)

۴ ۱-۱ بیان مسئله

۵ ۲-۱ تعاریف، ملیاتی متغیرها و واژه‌های کلیدی

۶ فصل دوم (نشانه‌شناسی در معماری)

۷ ۱-۲ مقدمه و هدف

۷ ۲-۲ نشانه چیست؟

۱۰ ۳-۲ نشانه و زبان شناسی

۱۳ ۴-۲ وجه معنایی نماد و نشانه

۱۳ ۱-۴-۲ پنهان شدن معنا

۱۶ ۵-۲ نگرش علمی و فلسفی نماد

۱۷ ۱-۵-۲ افلاطون

۱۷ ۲-۵-۲ هگل

۱۸ ۳-۵-۲ گتون

۱۸ ۴-۵-۲ کوماسوامی

۱۹ ۵-۵-۲ گری هنری

۱۹ ۶-۵-۲ بورکهارت

۲۰ ۷-۵-۲ اردلان

۲۰ ۸-۵-۲ گروتز

۲۱ ۹-۵-۲ نصر

۲۱ ۶-۲ نشانه‌شناسی کاربردی

۲۲ ۷-۲ نشانه‌شناسی در اندیشه بزرگان

۲۳ ۱-۷-۲ دیدگاه پیرس

۲۴ ۱-۱-۷-۲ تقسیم‌بندی پیرس

۲۸ ۲-۷-۲ تعریف نشانه از دیدگاه سوسور

۲۹ ۱-۲-۷-۲ مفاهیم پایه سوسور

- ۲-۲-۷-۲ دال و مدلول ۳۰
- ۲-۲-۷-۲ تغییرپذیری و تغییرناپذیری نشانه ۳۰
- ۲-۲-۷-۲ همزمانی و درزمانی ۳۱
- ۲-۲-۷-۲ روابط همتسینی و جانشینی ۳۱
- ۲-۲-۷-۲ از دیدگاه امبرتو اکو ۳۱
- ۲-۸-۲ جایگاه تئوریک نشانه‌شناسی در هنر و معماری ۳۲
- ۲-۹-۲ نشانه در معماری ۳۴
- ۲-۱۰-۲ نشانه در باب هنر و زیبایی‌شناسی ۳۸
- ۲-۱۱-۲ نشانه‌شناسی اجتماعی ۴۳
- ۲-۱۲-۲ نشانه‌شناسی فرهنگی ۴۴
- ۲-۱۲-۲-۱ تحلیل مفاهیم سوسوری در نشانه‌شناسی فرهنگی ۴۵
- ۲-۱۳-۲ نشانه‌شناسی بصری ۴۵
- ۲-۱۳-۲-۱ تحلیل مفاهیم سوسوری در نشانه‌شناسی بصری ۴۶
- ۲-۱۳-۲-۲ تفسیر شهرسازی نشانه‌شناسی بصری ۴۶
- ۲-۱۴-۲ کاربردشناسی ۴۶
- ۲-۱۵-۲ پیدایش و روش‌های بنیاد در نشانه‌شناسی ۵۱
- ۲-۱۵-۲-۱ پیشرو نشانه‌شناسی ۵۲
- ۲-۱۵-۲-۱-۱ تعریف نشانه از دیدگاه سوسور ۵۲
- ۲-۱۵-۲-۱-۲ تعریف نشانه از دیدگاه پیرس ۵۳
- ۲-۱۵-۲-۱-۳ تعریف نشانه از دیدگاه موریس ۵۵
- ۲-۱۵-۲-۱-۳-۱ اجزای نشانه از دیدگاه موریس ۵۶
- ۲-۱۵-۲-۱-۳-۲ پنج شیوه دلالت برای نشانه‌ها از دیدگاه موریس ۵۶
- ۲-۱۵-۲-۱-۳-۳ سه جنبه در تئوری نشانه‌شناسی از دیدگاه موریس ۵۸
- ۲-۱۶-۲ معماری جز کدام نشانه‌ها است؟ ۵۸
- ۲-۱۶-۲-۱ وجه شمایی و نماد ۵۸
- ۲-۱۶-۲-۲ وجه نمایه ۵۹
- ۲-۱۷-۲ عناصر و فضاهای معماری جز کدام نشانه‌ها هستند؟ ۵۹
- ۲-۱۸-۲ ترکیبات ساختمانی جز کدام نشانه‌ها هستند؟ ۶۰
- ۲-۱۹-۲ کاربرد آموزه‌های موریس در معماری و شهرسازی ۶۱
- ۲-۱۹-۲-۱ سه منشا شیوه‌های دلالت با توجه به آموزه‌های موریس ۶۱
- ۲-۱۹-۲-۲ بررسی نشانه‌شناسی معماری شهری در تئوری نشانه‌شناسی از دیدگاه موریس ۶۳
- ۲-۱۹-۲-۱۲ نشانه‌شناسی ساختارگرا ۶۳

۶۴	۲۰-۲ تحلیل امپرتواکو در مورد نشانه‌شناختی معماری
۶۴	۲۰-۲-۱ نشانه‌شناسی پیاساختارگرا
۶۵	۲۱-۲ نشانه‌شناسی از دیدگاه سوسور
۶۵	۲۱-۲-۱ تقابل‌های دوتایی نشانه‌شناسی
۶۶	۲۱-۲-۲ اهمیت جهت حرکت در نشانه‌شناسی معماری
۶۷	۲۱-۲-۱-۲ جهت نشانه‌شناختی ۱: بالا به پایین
۶۷	۲۱-۲-۲-۲ جهت نشانه‌شناختی ۲: بیرون به درون (از حاشیه به مرکز)

فصل سوم، حوزه ۱ (۶۹)

۷۰	۳-۱ تاریخچه، سیر تحول موزه
۷۳	۳-۲ نگاهی به تاریخچه موزه ایران
۷۵	۳-۳ ظهور مدرنیسم در نگاه به موزه
۷۶	۳-۴ تعریف موزه
۷۷	۳-۵ انواع موزه
۷۸	۳-۶ عملکرد موزه
۷۸	۳-۷ گردآوری و پژوهش
۸۰	۳-۸ معرفی
۸۰	۳-۹ فرآیند موزه‌ای
۸۰	۳-۱۰ مخاطب
۸۱	۳-۱۱ نمونه‌ها
۸۲	۳-۱۲ روش موزه
۸۲	۳-۱۳ حقیقت مجازی
۸۳	۳-۱۴ گونه‌های دیگر نمایش
۸۳	۳-۱۵ ویژگی‌های کالبدی بنای موزه
۸۳	۳-۱۵-۱ فنون فیزیکی فضای نمایش
۸۳	۳-۱۵-۲ اندازه و ابعاد فضای نمایش
۸۴	۳-۱۵-۳ شکل گالری‌ها
۸۵	۳-۱۵-۴ آرایش گالری
۸۷	۳-۱۵-۵ نورپردازی در موزه
۸۸	۳-۱۵-۶ نقش نور در موزه
۸۹	۳-۱۵-۷ نور طبیعی

۹۰	۸-۱۵-۳ نورپردازی جانبی
۹۱	۹-۱۵-۳ نورپردازی سقفی
۹۲	۱۰-۱۵-۳ محاسبه نورگیرها
۹۳	۱۶-۳ تکنولوژی نورپردازی
۹۳	۱-۱۶-۳ نور مصنوعی
۹۴	۱۷-۳ سایر مسائل
۹۶	۱-۱۷-۳ شیوه‌های تنظیم دما و رطوبت
۹۷	۲-۱۷-۳ توجه به مصالح
۹۸	۳-۱۷-۳ آلودگی صوتی
۹۸	۱۸-۳ فضاها و شکل دهنده موزه
۹۸	۱-۱۸-۳ فضاهای نمایشی
۹۹	۲-۱۸-۳ فضاهای اسرج ساز
۹۹	۳-۱۸-۳ فضاها، فرهنگ
۹۹	۴-۱۸-۳ فضاهای آموزشی
۱۰۰	۵-۱۸-۳ فضاهای پژوهشی
۱۰۰	۶-۱۸-۳ بخش مستندسازی
۱۰۰	۷-۱۸-۳ فضاهای اداری
۱۰۰	۸-۱۸-۳ فضاهای خدماتی و رفاهی
۱۰۱	۹-۱۸-۳ ورودی
۱۰۱	۱۰-۱۸-۳ فضاهای پشتیبانی و تاسیسات
۱۰۱	۱۹-۳ عرصه بندی فضاهای موزه
۱۰۱	۱-۱۹-۳ انواع عرصه‌های موزه
۱۰۱	۱-۱-۱۹-۳ عرصه‌بندی به اعتبار عملکرد
۱۰۲	۲-۱-۱۹-۳ عرصه‌بندی به اعتبار بازدیدکننده
۱۰۲	۳-۱-۱۹-۳ عرصه‌بندی به اعتبار بازدیدکننده و آثار
۱۰۳	۲۰-۳ مکان یابی عرصه‌ها و فضاها
۱۰۳	۱-۲۰-۳ دسترسی‌ها و ارتباطات
۱۰۴	۲-۲۰-۳ سایر ملاحظات
۱۰۵	۳-۲۰-۳ گسترش‌پذیری ابنیه موزه
۱۰۵	۴-۲۰-۳ کلیات فنی سازه
۱۰۵	۵-۲۰-۳ نظام سازه‌ای
۱۰۶	۶-۲۰-۳ امنیت و ایمنی موزه

۷-۲۰-۳ پیشگیری‌ها در مقابله با آتش ۱۰۷

۸-۲۰-۳ تجهیزات ۱۰۷

فصل چهارم (آرامگاه‌ها) ۱۰۸

۱-۴ آرامگاه ابوعلی سینا ۱۰۹

۲-۴ آرامگاه نادرشاه ۱۱۲

۳-۴ آرامگاه خیام ۱۱۵

۴-۴ آرامگاه سعدی ۱۲۰

۵-۴ آرامگاه بانساهر ۱۲۱

۶-۴ آرامگاه فردوسی ۱۲۲

۷-۴ آرامگاه حافظ ۱۲۳

۸-۴ آرامگاه کمال‌الملک ۱۲۳

فصل پنجم (آزمون فرضیات و نتیجه‌گیری) ۱۲۴

۱-۵ روند بررسی رویکرد تاریخی نه‌استنادی بر آرامگاه‌ها ۱۲۵

۲-۵ روش تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۲۵

۳-۵ تجزیه و تحلیل یافته‌ها ۱۲۶

۱-۳-۵ تجزیه و تحلیل ۱۲۷

۴-۵ نتیجه‌گیری ۱۲۳

فصل ششم (ضوابط و استانداردهای طراحی) ۱۳۴

۱-۶ برنامه فیزیکی و جدول فضایی موزه ۱۳۵

منابع و مآخذ ۱۳۸

مقدمه

این تنها کافی نیست که چگونه ساختمانی را باید بنا کرد، بلکه معمار باید بداند که چه چیزی را بنا می‌کند. جمله‌ای است کلیدی از آقای "راسکین" که در مبانی معماری به عنوان نتیجه‌گیری یک بخشی از نوشته‌هایش ذکر کرده است.

انتخاب اشکال و فرم‌های ویژه وسیله‌ای است که همراه با سایر عناصر معماری از قبیل مقیاس، رنگ و هماهنگی... برای نمایاندن مفهوم نشانه‌شناسی بکار برده می‌شود. امروزه، چه به مفهوم نشانه‌ها در شهر، به عنوان یکی از دغدغه‌های حرفه‌مندان و نظریه پردازان شهری تبدیل شده است.

به کارگیری نشانه‌شناسی به مثابه ابزاری برای تحلیل و ارزیابی هویت، استعاره‌ها و دلالت‌ها تصریحی و تلویحی در اختصار شهر، نمودی از کاربرد نشانه‌شناسی در معماری است که در کتاب حاضر، پس از تبیین مفاهیم پایه و تشریح ضرورت‌های نظری آنها در حوزه نشانه‌شناسی، به دستیابی اسلوبی در راسکین، استرنی و رمزگشایی از نظام‌های نشانه‌ای در آرامگاه‌های دوره معاصر ایران اشاره می‌شود و اصول و ارادای این رویکرد به اختصار مورد توجه قرار می‌گیرد. در حال حاضر، فرایندهای تأویلی نظام‌های نشانه‌ای در معماری، که هدف آنها نشان دادن معنی اجتماعی و فرهنگی محیط کالبدی است، کمتر مورد توجه بوده و واکاوی پیرامون آن حائز اهمیت است. رویکرد نشانه‌شناسی درصدد آنست تا شکل شهر را بر اساس نظام نشانه‌ها تبیین کند. به عبارت دیگر نشانه‌شناسی در معماری می‌خواهد، بدان دارد که چگونه محیط کالبدی بر اساس عمل کردن به صورت نظام‌های نشانه‌ای معنای اجتماعی می‌یابد. بر این اساس می‌توان چنین نتیجه گرفت، که نشانه‌شناسی ابزاری ارزشمند برای برنامه‌ریزی واقعیت در شهرها محسوب می‌گردد.

دکتر سیمون آیوازیان

استاد دانشگاه تهران

پیشگفتار

اسلام از همان ایام نخستین ظهور خود؛ هنرهای را در پیوند با مسئله مرگ پرورش داد. بدین صورت که مجموعه‌های آرامگاه برای این منظور در نظر گرفته شده‌اند. که بسیاری از مردم جهان نام آن را شنیده‌اند و عده بسیاری با برخی از فضاهای آن از طریق تصاویر آن آشنا هستند. این شهرت و اعتبار را می‌توان نمایان‌گر بخشی از ارزش‌های هنری نهفته در این مجموعه‌ها دانست. آرامگاه‌ها تنها مکان‌هایی برای تدفین افراد نبوده‌اند بلکه مکانهایی برای زیارت و حتی گردشگری نیز محسوب می‌شدند و همچون مساجد از ارزش عبادی خاصی برخوردار بودند که در داخل آنها فضاهای خاصی حاکم می‌باشد و وظیفه یک آرامگاه؛ حفاظت از مقبره و تامین جاودانگی تاریخی آن است. با اینکه خود قبر حاکی از یک محور است ولی آرامگاه همواره بنایی است با پلان متمرکز که دور یک محور قائمه ساخته می‌شود. اما در جاهای دیگر یا هشت‌گوش بوده‌اند. ولی می‌توانند دوازده‌گوش و یا چند گوش هم باشند. آرامگاه‌های رومی، ایرانی با پایه استوانه‌ای و سقف مخروطی یا هرمی از شکل آرامگاه‌های عمده‌ای چون گنبدکارس اثر گرفته بودند. از همین رو برپایی آرامگاه‌ها با توجه به فرم و ترکیب آن بنا به شرایط مختلف؛ تناسبات در آن مجموعه‌ها متغیر بود و آرامگاه‌ها را به بناهای یادبود و نمادین در شهر بدل می‌کرد. ضروری به نظر می‌رسد که برپایی آرامگاه‌ها از ویژگی‌های عمده و فراگیر مذاهب مردمی اسلامی برخوردار بودند که البته لا محاله در آیینهای مذهبی داشت به خصوص این نوع آیینها را زنان که قلمروی بسته و محافظه‌کارانه داشتند و اجازه نداشتند در مساجد نماز بگزارند اما با زیارت و پرستش آرامگاه‌ها وارد عالم روحانی می‌شدند. در فضای مورد نظر می‌خواهیم از رویکرد نشانه‌شناسی استفاده نماییم. نشانه‌شناسی دانش نظام‌های متفاوت نشانه‌های بانی است، که باطبیعت و روابط حاکم بر آنها در درون یک نظام مرتبط است. بنابراین می‌توان این واژه را مربوط به دلالت یا تولید معنا دانست، که از طریق نسبت میان دو جز نشانه دال و مدلول تحقق یافته دید. نشانه‌شناسی در معماری می‌تواند، دلالت بر هر جز آن داشته باشد که در قالب کل قرار گرفته است و به نظم کلی در صورت آن دامن می‌زند اما آنچه که در این مبحث می‌گنجد، قرار دادن نشانه‌ها در قالب صورت، فرم و عملکرد است که می‌تواند پاسخگوی کارکردها و معانی دربرگیرنده آنها باشد. نشانه‌شناسی در معماری می‌تواند با دیدن تصویرها، شکل‌ها و خطوط مختلف و با شنیدن توصیف‌های گوناگون، حس‌ها و حالت‌های روحی متفاوت و متناسب با آن دیده‌ها و شنیده‌ها در

ذهن انسان شکل می‌گیرد. در این میان تداعی‌ها و ذهنیت‌های قبلی او را یاری می‌کنند و در کمترین زمان، مفاهیم و معانی زیادی، در وجودش زنده می‌شود. در حقیقت این خصلت نماد و سمبل است که بار معانی را به دوش می‌کشد و در کوتاهترین موقعیت زمانی و در مکان‌های مختلف آن را تحویل ذهن انسان می‌دهد. اما آنچه ضروری به نظر می‌رسد قرار دادن نشانه‌ها در قالب صورت، فرم و عملکرد است که می‌تواند پاسخگوی کارکردها و معانی دربرگیرنده آنها باشد. نشانه‌شناسی در حوزه عملکرد بیان خواهد کرد که نشانه‌های معماری، عملکردهای ممکن را از طریق نظامی از قراردادهای به هم مرتبط می‌سازند و انتقال می‌دهند و آنچه از نشانه در قالب فرم بیان خواهد شد به معنای وجودی اشکال و ویژگی‌های آنها را در مکان می‌باید می‌پردازد و به نوعی بیان‌کننده زبان اشکال در معماری است بر این راستا موزه‌آرامگاه که نقطه مشترک بین معماری و نماد و نشانه‌های آنها می‌باشد دارای اهمیت ویژه است. آنچه که مهم است مکانی است که طراحی آن بر اساس تقابل بین شخصیت‌های مختلف با ویژگی‌های معنایی متفاوت بوجود آید. بدین سان این کتاب به این مسئله می‌پردازد که نشانه‌شناسی روشی در عین نخستین فهم تولید معنا در معماری است (معنای وجودی فرم و عملکرد)، که بررسی نشانه‌شناسی در موزه‌آرامگاه معاصر هنرمندان را به عنوان یک فهم عظیم‌تر از بیرون معماری درک کنیم و موزه‌آرامگاه عنصری است برای نشان دادن این موضوع.

لازم به ذکر است که این تجربه ارزشمند آموزشی و پژوهشی را در محضر پژوهشگر فرهیخته معماری ایران، جناب آقای دکتر جمال‌الدین سهیلی آموختیم که با دارد از ایشان که متحمل زحمات مکرر بوده‌اند، کمال تشکر و امتنان را داشته باشیم.

بهاره مذهب

کارشناسی‌ارشد معماری

دانشگاه آزاد اسلامی قزوین